

ЯНГИ ЛОЙИХАЛАР ҲИСОБИ, ТАҲЛИЛИ ВА АУДИТИДАГИ МУАММОЛИ ЖИҲАТЛАР

Рахимов Матназар Юсупович,

и.ф.н.доцент,

Тошкент Молия институти, Тошкент, Ўзбекистон,

ORCID: 0000-0002-8989-2943

Рузмаматов Анвар Кадамбоевич,

Мустақил тадқиқотчи,

Тошкент Молия институти, Тошкент, Ўзбекистон

CHALLENGES IN ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT OF NEW PROJECTS

Rakhimov Matnazar Yusupovich,

Ph.D. associate professor,

Tashkent Financial Institute, Tashkent, Uzbekistan,

ORCID: 0000-0002-8989-2943

Ruzmatatov Anvar Kadamboevich,

Researcher,

Tashkent Financial Institute, Tashkent, Uzbekistan,

JEL Classification: M1, M4, M49

Аннотация. Янги лойиҳалар ва уларни амалга ошириш орқали нафақат иқтисодий балки, ижтимоий, сиёсий, экологик, техник, технологик муаммоларни ҳам ҳал қилиш имкони тугилади. Янги лойиҳаларни дастлабки таҳлилни амалга ошириш, молиялаштириш, ишга тушириш, самарадорлигини баҳолашда ягона мезонларни белгилаш жуда қийин. Чунки унга таъсир этувчи бирликлар нихоятда мураккаб ва ранг баранг. Шу сабабли, янги лойиҳаларни амалга оширишда қатор муаммоларга дуч келинмоқда. Мазкур мақолада ана шундай муаммолардан биттаси яъни, лойиҳа бошқарувининг муҳим дастаги ҳисобланган бухгалтерия ҳисоби, таҳлил ва аудитга тегишли бўлган айрим жиҳатларига тўхталиб ўтилган.

Abstract. Through new projects and their implementation, it becomes possible to solve not only economic but also social, political, ecological, technical, and technological problems. It is very difficult to establish single criteria for the initial analysis of new projects, financing,

commissioning, and evaluation of their effectiveness. Because the units affecting it are extremely complex and colorful. Therefore, many problems are encountered in the implementation of new projects. This article focuses on one of these problems, that is, some aspects related to accounting, analysis, and auditing, which are considered an important pillar of project management.

Калим сўзлар: янги лойиҳа, лойиҳа бошқаруви, иқтисодий дастак, лойиҳа қуввати, лойиҳа қувватдан фойдаланиш, лойиҳа харажатлари, экологик харажатлар, экологик харажатлар бўйича резервлар, лойиҳалар самарадорлиги

Keywords: new project, project management, economic leverage, project capacity, project capacity utilization, project costs, environmental costs, environmental cost reserves, project efficiency

Қириш. Бозордаги маҳсулот(товар, иш ва хизмат)ларга бўлган талаб ва таклиф тез ўзгараётган бир шароитда замонавий ва экологик тоза маҳсулотларга бўлган талаб ортиб

бормоқда. Бу эса, янги лойиҳаларни ишга тушириш орқали кам харажат талаб этадиган, арзон ва сифатли, мутлақо янги, замон талабларига мос келадиган, энг асосийси - экологик тоза маҳсулотларни ишлаб чиқаришни тақазо этади. Бунда, амалга оширилаётган лойиҳанинг атроф-муҳитга таъсирини ҳамда экологик харажатларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг самарадорлигини баҳолаш жуда муҳим ҳисобланади. Бунинг учун албатта, илм-фан, таълим ва саноат ўртасидаги ҳамкорликни, интеграцияни кучайтириш лозим. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 6 июлдаги ПФ-165-сон Фармонида иқтисодиётнинг реал секторида илмий ва инновацион ишланмаларни тижоратлаштириш даражаси, илм-фан, таълим ва саноат ўртасидаги ҳамкорлик алоқалари нисбатан паст бўлиб қолаётганлиги алоҳида таъкидланган. Шу жиҳатдан, стратегик ривожланишнинг муҳим йўналишларидан бири сифатида, янги турдаги маҳсулотлар ва инновацион технологиялар яратишнинг ғоядан якуний истеъмолчигача бўлган комплекс тизимини таъминлаш вазифаси қўйилган. Шунингдек, янги илмий ишланма ва технологиялар яратиш, лойиҳаларни молиялаштиришнинг янги тизимларини ишлаб чиқиш, янги лойиҳаларда инновацияларни жорий қилиш, ҳудудларда ўзлаштириладиган инвестиция лойиҳаларини технологик ечимлар билан тўлдириш, уларнинг экологик жиҳатларига алоҳида эътибор бериш масалалари долзарблигича қолмоқда.

Янги лойиҳаларни рағбатлантириш ҳамда инвестиция муҳитининг жозибadorлигини янада ошириш, ҳудудларда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришга кўмаклашиш ҳамда, янги ташаббус ва лойиҳаларни молиялаштириш тизимини такомиллаштириш мақсадида сўнгги йилларда бир қатор меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, 2022 йил 07 сентябрдаги «Ўзбекистон Республикасининг тўғридан-тўғри

инвестициялар жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-215-сон фармон бунга мисол бўлади.

Шунингдек, 2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг «Атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.10.2019 йилдаги ПФ-5863-сон Фармонида иқтисодиётнинг барча секторларида экологик жиҳатлар ҳисобга олинишини таъминлаш чораларига, экотизимларнинг қайта тиклаш имкониятлари ва эҳтимолий сифимини ҳисобга олган ҳолда, алоҳида лойиҳаларнинг атроф муҳитга таъсирини баҳолашга, хўжалик фаолияти натижасида атроф муҳитга етказилган зарарни ҳисоблашнинг самарали усулларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш масалаларига алоҳида эътибор берилган.

Материал ва метод. Бугунги кунда фойда олишни кўзлаган ҳар бир инвестор турли лойиҳаларга ўз ресурсларини инвестиция қилишни мақсад қилади. Инвестор у ёки бу инвестиция лойиҳасини амалга ошириш бўйича қарор қилишда турли мақсадларни кўзлайди. Савчук В. П. "Инвестиция лойиҳаларини тайёрлаш ва таҳлил қилиш" китобида инвестиция лойиҳасини амалга ошириш бўйича учта асосий мақсадни кўрсатади: моддий-техник базани янгилаш, янги турдаги маҳсулотларни яратиш ва корхона ишлаб чиқариш имкониятларини кенгайтириш [6]. Янги лойиҳалар янги турдаги маҳсулотларни яратиш орқали амалга оширилади, бунда янги ишлаб чиқариш корхоналари ёки мавжуд корхоналарда янги маҳсулотлар ишлаб чиқариш ташкил этилади. Бочаров В. В. фикрича инвестиция лойиҳасининг объекти сифатида ушбу лойиҳани амалга ошириш, катта ҳажмда капитал харажатлар (ҳам молиявий ҳам меҳнат) талаб қиладиган ҳар қандай лойиҳа тушунилади. Инвестицион лойиҳалар бошқа камроқ ресурсларни талаб қиладиган лойиҳалардан кўпинча оммавийлиги ва

нисбатан кўпроқ харажатлар миқдори билан фарқланади[7].

Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида (25.12.2019 й. N ЎРҚ-598) инвестиция лойиҳасига иқтисодий, ижтимоий ва бошқа фойда олиш учун инвестицияларни амалга оширишга ёхуд жалб этишга қаратилган, ўзаро боғлиқ бўлган тадбирлар мажмуи дея тариф берилган. Шунингдек, мазкур қонунга кўра инвестиция фаолияти - инвестиция фаолияти субъектларининг инвестицияларни амалга ошириш билан боғлиқ ҳаракатлари мажмуидир, инвестор эса - фойда олиш мақсадида инвестиция фаолияти объектларига ўзининг маблағларини ва (ёки) қарз маблағларини ёхуд жалб қилинган бошқа инвестиция ресурсларини инвестиция қилишни амалга оширувчи инвестиция фаолияти субъектидир.

Тадқиқотда янги лойиҳаларга инвестиция киритиш ва унинг муҳим самарадорлик кўрсаткичларини баҳолашда қўлланиладиган классик ва халқаро амалиётда қўлланиладиган иқтисодий таҳлил, статистик таҳлил усулларидадан фойдаланилган.

Натижалар. Мақолада янги лойиҳаларни аудитини ўтказишдаги таҳлилий амалларда уларнинг ҳақиқий самарадорлик кўрсаткичларини экологик харажатларни ҳисобга олган ҳолда аниқлаш усуллари кўрсатилган, бу эса экологик харажатларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз лойиҳаларга ижобий хулосалар беришни олдини олишнинг имконини беради.

Бухгалтерия ҳисобининг миллий ва халқаро стандартлари талаблари асосида янги лойиҳаларнинг амортизация харажатларини тўғри ҳисоблаш, экологик харжатлар ҳисобини тўғри ташкил этиш, янги лойиҳанинг фаолият жараёнида экологияга келтириладиган зарарлар оқибатларини бартараф этиш ва табиий ресурсларни қайта тиклаш учун амалга ошириладиган харажатларни қоплаш мақсадида фойдаланиладиган

резервларни яратиш ва улар ҳисобини тўғри ташкил этиш ҳамда молиявий ҳисоботларда акс эттиришни такомиллаштириш бўйича таклифлар берилади.

Янги лойиҳаларни амалга ошириш бўйича харажатлар ҳисобини 1С дастурида юритиш билан узвий боғлиқ ҳолда улар юзасидан тезкор молиявий-бошқарув ахборотларини олиш ва статистик ҳисоботларни шакллантириш бўйича ҳам таклифлар берилади.

Мунозара. Янги лойиҳалар ва уларни амалга ошириш орқали нафақат иқтисодий балки, ижтимоий, сиёсий, экологик, техник, технологик муаммоларни ҳам ҳал қилиш имкони туғилади.

Янги лойиҳаларни дастлабки таҳлилин амалга ошириш, молиялаштириш, ишга тушириш, самарадорлигини баҳолашда ягона мезонларни белгилаш жуда қийин. Чунки унга таъсир этувчи бирликлар ниҳоятда мураккаб ва ранг баранг. Шу сабабли, янги лойиҳаларни амалга оширишда қатор муаммоларга дуч келинмоқда.

Қуйида биз ана шундай муаммоларнинг биттаси яъни лойиҳа бошқарувининг муҳим дастаги ҳисобланган бухгалтерия ҳисоби, таҳлил ва аудитга тегишли бўлган айрим жиҳатларига тўхталиб ўтамиз:

1. Янги лойиҳанинг дастлабки ва кейинги йиллари бўйича тўлиқ қувватдан фойдаланиш даражасига боғлиқ бўлмаган амортизация (эскириш) харажатларини ҳисобга олинишнинг амалдаги тартиби ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот бирлиги таннархининг ошиб кетишига сабаб бўлмоқда.

Янги лойиҳанинг дастлабки, тўлиқ қувватга эришилмаган йилларида, ортиқча амортизация(эскириш) харажатлари ва маҳсулот бирлиги таннархининг ошиб кетмаслиги учун, белгиланган йиллик амортизация(эскириш) нормаларини шу йилги ишлаб чиқариш ҳажмининг тўлиқ қувватдаги улушига боғланган ҳолда ҳисоблаш тартибини (корхона ҳисоб

сиёсатида қайд этган ҳолда) амалга ошириш тартибини белгилаш лозим.

Янги лойиҳада, тегишли харажатлар ҳақиқий миқдори ишлаб чиқариш қувватининг кўзда тутилган нормаларини (Q_n) амортизация (эскириш) ҳисобланадиган активлар бўйича белгиланган норма (A_n)га кўпайтириш орқали топилади. Натижада: янги лойиҳалар бўйича ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг таннархи тўғри шаклланади ҳамда бозор қийматидан ошиб кетишининг олди олинади.

2. Янги лойиҳаларда атроф-муҳитни ифлослантириш билан боғлиқ фавқулодда ҳолатлар оқибатларини бартараф этишга ва (ёки) фаолиятнинг охирида асосий восита объектини демонтаж қилиш ва олиб ташлаш ҳамда у жойлашган жойдаги табиий ресурсларни қайта тиклаш учун қилинадиган харажатлар бўйича захираларни (кейинги ўринларда "Резервлар") хусусий капитал ҳисобварақларида акс эттирилмоқда.

IAS-37 "Баҳоланган мажбуриятлар, шартли мажбуриятлар ва шартли активлар" халқаро стандарти асосида янги лойиҳалар бўйича "резервлар" ҳисобини 8910 "Келгуси харажатлар ва тўловлар резервлари" ҳисоб варақасида эмас, балки янги 7930 - "Келгуси харажатлар ва тўловлар резервлари бўйича мажбуриятлар" ҳисоб варақасида юритиш лозим, чунки ушбу "резервлар" моҳиятан мажбурият. Шунингдек, мазкур "резервлар"ни молиявий ҳисоботларда хусусий капитал таркибида эмас, балки мажбуриятлар таркибида акс эттириш лозим.

Натижада:

биринчидан, янги лойиҳалар бўйича "резервлар" мажбурият сифатида акс эттирилиб, молиявий ҳисоботда мажбуриятларни камайтириб кўрсатишнинг олди олинади;

иккинчидан, янги лойиҳалар бўйича "резервлар" мажбурият сифатида акс эттирилиб, молиявий ҳисоботда хусусий капиталнинг ошириб кўрсатишнинг олди олинади;

учинчидан, фойдаланувчиларга ишончли молиявий ҳисобот тақдим этилади.

3. Янги лойиҳанинг ишга туширилишига қадар амалга оширилган экологик харажатлар лойиҳанинг умумий қийматида ҳисобга олинмасдан, давр харажатларида акс эттирилмоқда. Бу эса ўз навбатида даромадлар ва харажатларнинг номувофиқлигига олиб келмоқда.

Янги лойиҳанинг ишга туширилишига қадар амалга оширилган экологик харажатларни, капитализация қилинган харажатлар сифатида, асосий воситалар қийматида акс эттириб, амортизация ҳисоблаш орқали лойиҳанинг бутун даврида харажатларга мунтазам тақсимлаш амалиётига ўтиш лозим.

Натижада:

биринчидан, янги лойиҳаларни амалга ошириш даврида даромадлар ва харажатлар мувофиқлиги таъминланади; иккинчидан, ҳисобот давридаги даромадлар ва харажатларнинг мувофиқлиги тамойили талаблари бажарилишига эришилади;

учинчидан, янги лойиҳа ишга тушишидан олдин молиявий ҳисоботларда давр харажатларининг ошиб кетишининг олди олинади.

Атроф муҳитга таъсир даражасининг юқори ва ўртача хавф-хатар тоифаларига мансублиги бўйича янги лойиҳанинг "Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш захиралари"ни ташкил этиш лозим.

Атроф муҳитга таъсир кўрсатишнинг юқори ва ўртача хавф-хатар тоифаларига мансублиги бўйича янги лойиҳа субъектлари, фаолият жараёнида ишлаб чиқариш чиқиндиларини йўқ қилиш, фавқулодда вазиятлар оқибатларини бартараф этиш, атмосферага зарарли моддаларнинг чиқиши ёки ифлослантирувчи моддаларнинг (ер ёки сув)га тасодифий тўкилиши каби оқибатларини бартараф этиш мажбуриятини олади. Мазкур мажбуриятлар бўйича (IAS) 37 "Баҳоланган мажбуриятлар, шартли

мажбуриятлар ва шартли активлар" халқаро стандарти талабларидан келиб чиқиб захиралар шакллантириш лозим.

4. Корхона фаолиятининг охирида асосий восита объектини демонтаж қилиш ва олиб ташлаш ҳамда у жойлашган жойдаги табиий ресурсларни қайта тиклаш учун қилинадиган харажатлар бўйича мажбуриятни ушбу харажатларнинг дастлабки ҳисоб баҳоси бўйича (IAS- 37) лойиҳа бошида асосий восита объектининг бошланғич қийматига киритиш (IAS-16 "Асосий воситалар").

Натижада:

биринчидан, янги лойиҳалар ишлаб чиқариш фаолияти жараёнида корхона ишлаб чиқариш чиқиндиларини йўқ қилиш ва фавқулодда вазиятларнинг оқибатларини олиш бўйича харажатлар (ҳисоб баҳоси бўйича мажбуриятлар) захира яратиш даврида харажатларга мунтазам олиб борилиши таъминланади;

иккинчидан, атроф-муҳитни ифлослантириш билан боғлиқ фавқулодда ҳолатлар оқибатларини бартараф этишга ва (ёки) фаолиятининг охирида асосий восита объектини демонтаж қилиш ва олиб ташлаш ҳамда у жойлашган жойдаги табиий ресурсларни қайта тиклаш учун қилинадиган харажатларга маблағлар етишмаслиги рискининг олди олинади, чунки ушбу мақсадлар учун захирлар шаклланди бўлади;

учинчидан, "2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.10.2019 йилдаги ПФ-5863-сон Фармони талаблари бажаришга эришилади.

5. Янги лойиҳалар иқтисодий самарадорлигини аниқлашнинг кўпгина усуллари соф жорий қийматни (NPV - Net Present Value) ҳисоблашга асосланади. Янги лойиҳалар аудитини ўтказишдаги таҳлилий амалларнинг ҳеч бир усулида лойиҳани амалга ошириш даврида вужудга келиши мумкин бўлган атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-

тадбирлари харажатлари учун захиралар ҳисобга олинмайди.

Янги лойиҳа самардорлигига ҳулоса беришда, коэффициентларини ҳисоблаш учун асос қилиб олинган кўрсаткичлар, уларга таъсир этувчи омиллар ва хатарларни баҳолаши ҳамда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чоратадбирлари харажатлари учун захираларни қуйидаги кўрсаткичларни ҳисоблаш учун амалга ошириладиган таҳлилий амалларда ҳисобга олиши лозим:

- "оддий" ўзини оқлаш муддати (PP - Payback Period);

- дисконтланган ўзини оқлаш муддати (DPP - Discounted Payback Period);

- инвестицияларнинг рентабеллик коэффициенти (ROI — Return on Investment);

- инвестицияларнинг фойдалилик индекси коэффициенти (PI — Profitability Index);

- ички рентабеллик даражаси (IRR — Internal Rate of Return)

- соф жорий қиймат (NPV - Net Present Value).

Натижада:

биринчидан, янги лойиҳанинг ҳақиқий самарадорлик кўрсаткичларини аниқлаш имкони вужудга келади;

иккинчидан, аудитор томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чоратадбирлари харажатлари учун захираларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳага ижобий ҳулоса беришнинг олди олинади;

учинчидан, давлат томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чоратадбирлари харажатлари учун захираларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳани танлаб олишнинг олди олинади;

тўртинчидан, инвестор томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чоратадбирлари харажатлари учун захираларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳага инвестиция киритишнинг олди олинади.

6. Янги лойиҳаларни ишга тушириш билан боғлиқ харажатлар аудитини

ўтказиш учун махсус режа ва дастурнинг амалиётда мавжуд эмаслиги.

Янги лойиҳаларни ишга тушириш билан боғлиқ харажатлар аудитини ўтказиш учун махсус режа ва дастурнинг намунавий шакллари ишлаб чиқилди ҳамда уларни амалиётга жорий этиш зарурлиги асосланди.

Натижада: аудиторлик ташкилотлари томонидан янги лойиҳаларни ишга тушириш билан боғлиқ харажатларни аудитдан ўтказиш жараёни такомиллаштирилди ҳамда аудит ўтказиш учун сарфланадиган вақт қисқаришига, шунингдек, аудит натижаларининг самарадорлиги ошишига эришилади.

7. Бухгалтерия дастурларида янги лойиҳаларни амалга ошириш бўйича харажатларни тезкор молиявий-бошқарув ахборотлари ва статистик ҳисоботларни олишнинг имкони йўқ. 1с дастурининг 3.0 конфигурация учун янги лойиҳалар харажатлари бўйича тезкор молиявий-бошқарув ахборотлари ва статистик ҳисоботларни яратиш бўйича техник топшириқ ишлаб чиқилди. Мазкур техник топшириқда тезкор молиявий-бошқарув ахборотлари ва статистик ҳисоботларни яратиш учун тегишли "справочник" ва "документ"ларга қўшимча реквизитлар қўшилди.

Натижада: ҳар бир янги лойиҳа харажатлари бўйича молиявий-бошқарув ахборотлари ва статистик ҳисоботларнинг қуйидаги маълумотларини автомат тарзда олиш имкони вужудга келади:

- янги лойиҳа учун жами жалб қилиниши керак бўлган маблағлар суммаси (манбалари бўйича);

- янги лойиҳа учун жами жалб қилинган маблағлар (манбалари бўйича) суммаси, шу жумладан жорий йил бошидан;

- янги лойиҳалар бўйича жами харажатлар суммаси, шу жумладан жорий йил бошидан;

- янги лойиҳалар йўналишлари бўйича харажатлар суммаси, шу жумладан жорий йил бошидан;

- машина ва ускуналарга;

- бино ва иншоотларга (қурилиш-монтаж ишларига);

- бошқа капитал харажатлар (масалан дастурий таъминот);

- лойиҳанинг бошқа йўналишларига харажатлар.

Хулоса. Янги лойиҳаларнинг инвестициялар киритиш ва танлаб олиш жараёнида уларнинг ҳақиқий самарадорлик кўрсаткичларини аниқлаш, улар ҳисобини юритиш, аудитини ўтказиш, таҳлил натижаларидан фойдаланиш бўйича таклифлар натижасида қуйидагиларга эришилади:

1. Янги лойиҳанинг дастлабки, тўлиқ қувватга эришилмаган йилларида ишлаб чиқарилаётган маҳсулот бирлиги таннархининг ошиб кетмаслиги учун ишлаб чиқариш ҳажмининг тўлиқ қувватдаги улушига боғланган ҳолда амортизация ҳисоблаш, амортизация харажатларининг ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг таннаригига янги лойиҳаларнинг амалга оширилишига мутаносиб ўтказилиши лойиҳанинг самарали йўлга қўйилишига имконият яратади.

2. Даромадлар ва харажатларнинг даврий мувофиқлигини таъминлаш учун янги лойиҳанинг ишга туширилишига қадар амалга ошириладиган экологик харажатларни капитализация қилиш ва рухсат берувчи экологик ҳужжатларнинг муддатидан келиб чиққан ҳолда амортизация ҳисоблаш орқали лойиҳанинг бутун даврида харажатларга мунтазам тақсимлаб бориш, янги лойиҳаларни амалга ошириш мобайнидаги ҳисобот даври даромадлари ва харажатлари мувофиқлигини таъминлашга ҳамда

молиявий натижаларнинг тўғри шакллантирилишига хизмат қилади.

3. Янги лойиҳанинг фаолият жараёнида экологияга келтириладиган зарарлар оқибатларини бартараф этиш ва табиий ресурсларни қайта тиклаш учун амалга ошириладиган харажатларни қоплаш мақсадида фойдаланиладиган резервларни яратиш, янги лойиҳанинг фаолияти давомида ишлаб чиқариш чиқиндиларини йўқ қилиш, атроф-муҳитни ифлослантириш билан боғлиқ фавқулодда ҳолатлар оқибатларини бартараф этиш, лойиҳа якунида асосий восита объектларини демонтаж қилиш ҳамда у жойлашган жойдаги табиий ресурсларни қайта тиклаш учун амалга ошириладиган харажатларни молиялаштиришнинг манбасини шакллантиришга хизмат қилади. Шунингдек, чиқитсиз ва атроф-муҳитга зарари кам бўлган лойиҳаларни танлаб олишни рағбатлантириш имкониятини яратади.

4. Янги лойиҳаларнинг атроф-муҳитни ифлослантиришини олдини олиш билан боғлиқ харажатлар бўйича шакллантириладиган резервларни узок муддатли мажбуриятлар таркибидаги 7930 - "Келгуси харажатлар ва тўловлар резервлари бўйича мажбуриятлар" номли ишчи сўтда ҳисобга олиш, янги лойиҳалар ташаббускорларининг атроф-муҳитни ифлослантиришни олдини олиш билан боғлиқ харажатлари бўйича шакллантириладиган "резервлар" ҳисоб маълумотлари ва ҳисобот ахборотларида уларнинг

мажбуриятлари сифатида акс эттириш имкониятини беради. Шунингдек, молиявий ҳисоботда мажбуриятларни камайтириб кўрсатишнинг, хусусий капиталнинг ошириб кўрсатишнинг олди олинади, фойдаланувчиларга ишончли молиявий ҳисобот тақдим этилишига эришилади.

5. Янги лойиҳаларни ишга тушириш билан боғлиқ харажатлар аудити бўйича ишлаб чиқилган махсус режа ва дастури янги лойиҳаларни эркин иқтисодий зона дирекциясига қабул қилиш жараёнида уларни ишга тушириш билан боғлиқ харажатларни аудитдан ўтказиш тақомиллаштирилади ҳамда аудит ўтказиш учун сарфланадиган вақт қисқаришига, шунингдек, аудит натижаларининг самарадорлигининг ошишига эришилади.

6. Янги лойиҳалар самарадорлигини аниқлаш кўрсаткичлари ("Оддий" ўзини оқлаш муддати (PP - Payback Period), дисконтланган ўзини оқлаш муддати (DPP - Discounted Payback Period), инвестицияларнинг рентабеллик коэффиценти (ROI — Return on Investment), инвестицияларнинг фойдалилик индекси коэффиценти (PI — Profitability Index), ички рентабеллик даражаси (IRR — Internal Rate of Return), соф жорий қиймат (NPV — Net Present Value))да экологик харажатлар, шунингдек улар бўйича резервларнинг шакллантирилганлигини ҳисобга олган ҳолда таҳлил қилиш орқали аудиторлик хулосасини бериш натижасида янги лойиҳанинг

ҳақиқий самарадорлик кўрсаткичларини аниқлаш имкони вужудга келади ҳамда аудитор томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирлари харажатлари, шунингдек улар бўйича резервларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳага ижобий хулоса беришнинг олди олинади, дирекция томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирлари харажатлари, шунингдек улар бўйича резервларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳани танлаб олишнинг олди олинади, инвестор томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирлари харажатлари, шунингдек улар бўйича резервларни ҳисобга олган ҳолда самарасиз бўлган лойиҳага инвестиция киритишнинг олди олинади.

7. 1С дастурида янги лойиҳаларни амалга ошириш бўйича харажатлар ҳисобини юритиш билан узвий боғлиқ ҳолда улар юзасидан

тезкор молиявий-бошқарув ахборотларини олиш ва статистик ҳисоботларни шакллантириш натижасида, 1С дастурида ҳар бир янги лойиҳа бўйича жами жалб қилиниши зарур бўлган маблағлар (манбалари бўйича) суммаси, жорий йил бошидан ва жами жалб қилинган маблағлар (манбалари бўйича) суммаси, жорий йил бошидан ва жами амалга оширилган харажатлар суммаси, жорий йил бошидан ва лойиҳа бўйича машина ва усқуналарга, бино ва иншоотларга (қурилиш-монтаж ишларига), бошқа капитал харажатлар (жумладан, дастурий таъминот)га йўналтирилган жами харажатлар суммасига оид молиявий-бошқарув ахборотларини автоматик тарзда олиш, шунингдек, статистик ҳисоботларни автоматик шакллантириш имконияти яратилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. “2022 — 2026 Йилларда Ўзбекистон Республикасининг инновацион ривожланиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 06.07.2022 йилдаги ПФ-165-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/6102462>
2. “Ўзбекистон Республикасида аудиторлик фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 19.09.2018 йилдаги ПҚ-3946-сонли Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. <https://lex.uz/docs/3914502>
3. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қўллаш учун молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси молия вазирининг буйруғи, 09.12.2022 йилда рўйхатдан ўтган, рўйхат рақами 3400. <https://lex.uz/docs/6312360>
4. “Ўзбекистон Республикасининг тўғридан-тўғри инвестициялар жамғармаси фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 08.09.2022 йилдаги ПФ-215-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/6185471>

5. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида. N ЎРҚ-598, 25.12.2019 й.
6. Савчук В. П. Анализ и разработка инвестиционных проектов: Учеб. пособие для вузов / В. П. Савчук, С. И. Прилипко, Е. Г. Величко.—Абсолют-В, 2012. — 302с.
7. Бочаров В. В. Инвестиционный менеджмент: Учеб. пособ / —СПб: Питер, 2000. —160с.
8. Виленский П. Л., Лившиц В. Н., Смоляк С. А. Оценка эффективности инвестиционных проектов. Теория и практика: 4-е издание. — М.: Дело, 2008. — 1104 с..
9. Чуприкова З.В. Аудит инвестиционных проектов. Учебное пособие. — М.: МИИТ, 2016. — 122 с.
10. Ширококов В.Г. Бухгалтерский финансовый учет: учебное пособие / В. Г. Ширококов. — 3-е изд., стер. — М.: КНОРУС, 2017. — 666 с.
11. Мельник М. В. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Учебное пособие. М.:ФОРУМ: ИНФРА-М, 2020. — 208 с.
12. Бабаев Ю. А., Петров А. М. Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО). М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2018. 398 с.
13. Рахимов М.Ю., Каландарова Н.Н. Молиявий таҳлил. Дарслик. — Т.:Иқтисод-Молия, 2019. -736 б.
14. Туйчиев А., Кўзиев И., Авлокулов А., Шеримбетов И., Авазов И. Аудит. Дарслик. — Т.: “Иқтисод-Молия”, 2019. — 530 б.
15. Рахимов М.Ю. ва бошқалар. Иқтисодий таҳлил. Дарслик. Т.: Нихол-Принт, 2021. -492 б.
16. Кўзиев И.Н., Ҳамдамов Б.К., Авазов И.Р., Очилав Ф.Ш. Аудитнинг халқаро стандартлари. Электрон дарслик. —Т.: ТМИ. 2021 й
17. Трофимова Л. Б. Международные стандарты финансовой отчетности: учебник и практикум для бакалавриата, специалитета и магистратуры / Л. Б. Трофимова. — 5-е изд., испр. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 242 с.
18. Шеремет, А. Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Учебник. М.:ИНФРА-М, 2021. — 374 с.
19. <https://www.lex.uz-Ўзбекистон> республикаси конунчилик маълумотлари миллий базаси